

GÖRSEL VE İŞİTSEL SANATLARIN DOĞA İLE OLAN KÖPRÜSÜ: PEYZAJ MİMARLIĞI

Fürüzan ASLAN^{1*}, Banu MUSTAN DÖNMEZ², Bülent YILMAZ¹

¹: İnönü Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Malatya.

²: İnönü Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Müzik Bölümü, Malatya.

Özet

Toplumla etkileşip bütünleşen sanatların başında görsel ve işitsel sanatlar yer almaktadır. Peyzaj Mimarlığı biliminin aynı zamanda bir sanat dalı olarak ele alındığı bilinmektedir. İnsanı ve kültürleri etkileyen sanat dalları ile peyzajın birbirinin de etkilemesi kaçınılmazdır. Görsel ve işitsel sanatlar ile peyzaj mimarlığı, yaşadıkları coğrafya içinde toplumla şekillenerek varlıklarını sürdürürler. Bu bakış açısı ile görsel ve işitsel sanatların peyzaj mimarlığı ile olan bağlantısı hem sanat hem de tasarım yönünden önemlidir. Bu çalışmada, görsel ve işitsel sanatların peyzaj mimarlığı ile olan ilişkisi örneklerle vurgulanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Müzik, Görsellik, Sanat, Peyzaj Mimarlığı, Donatı.

LANDSCAPE ARCHITECTURE; A BRIDGE FROM VISUAL AND AUDITORY ARTS TOWARDS NATURE

Abstract

Among the arts which can easily be integrated and interacted with society are visual and auditory arts. Landscape architecture is accepted also to be a kind of art in addition to being a scientific field. It is inevitable that arts affecting humans and their cultures can also be interaction with landscape architecture. Visual and auditory arts are shaped in the societies and geography they are brought about together with landscape architecture. From this point of view, links between visual and auditory arts and landscape architecture is vitally important for both artistic and design aspects. In the present study, relationship between visual and auditory arts and landscape architecture is dealt with by taking the examples into consideration.

Keywords: Music, Visuality, Art, Landscape Architecture, Equipment.

1. Giriş

Kültürün en önemli temel değerlerinden ikisi müzik ve mimaridir. Kültürleri anlayabilmek için o toplumun müziğini, mimarisini ve yaşadığı ekolojik çevreyi anlamak gerekir, bir başka deyişle bir toplumun kültürel özellikleri o toplumun müziğine, mimarisine ve yaşadığı çevreye doğrudan yansır. Kültürün etkilediği bu alt disiplinler arasında paralellikler aramak olasıdır. Çünkü bir toplumun müziği, olduğu çevreden, çevre de müzikten çoğunlukla ilham alır.

Bilindiği gibi Antik Yunan Dönemi'nden bugüne kadar işitsel-görsel algı bütünlüğünün sağlandığı 'tümel sanatlar', farklı biçimlerde görünürlük kazanmıştır. Bu sanatlar arasında Antik Yunan Dönemi'nde tragediyaların ve komediyaların oluşturduğu tiyatroyu, Rönesans-Reform Dönemi'nde opera ve baleyi, modern dönemde bunlara ek olarak değişik konuları içine alan sinema sıralanabilir. İçinde bulunduğumuz çağ, artık birçok ortamda algı bütünlüğüne yönelik geniş boyutlu tasarımları gerektirmektedir. Dolayısıyla bu tür tasarımların oluşturulmasında, tümel algının ve sanatların felsefi-kültürel boyutları üzerinde de tartışılması gerekmektedir ki, bu tür tartışmalar peyzaj mimarlığı özelinde de oluşturulmalıdır. Bu yazı ile algısal

* Yazışma yapılacak yazar: furuzan.aslan@inonu.edu.tr

Makale metni 04.07.2014 tarihinde dergiye ulaştırılmış, 09.07.2014 tarihinde basım kararı alınmıştır.

bütünlüğün peyzaj mimarlığı ile ilişkili yönünü, felsefi-kültürel temelleriyle ele alıp değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

2. Dördüncü Boyut Olan Zaman Özelinde “Müzik-Görsellik” İlişkisi

Köken olarak geometri ve fiziğe ilişkin bir kavram olan ‘boyut’, Türkçe ’de anlam kaymasına uğradığı için, sosyal bilimlerin her alanında kullanılagelmiştir. Bu anlam kayması nedeniyle de kavramın birden çok anlamı olup, Türk Dil Kurumu sözlüğünce ifade edilen ilk anlamından sonraki diğer anlamları, mecazi bir nitelik taşımaktadır. Kavramın temel anlamları “1) Bir cismin herhangi bir yöndeki uzantısı; 2) (Mat) Doğruların, yüzeylerin ve ya cisimlerin ölçülmesinde ele alınan üç doğrultudan uzunluk, genişlik ve derinlikten her biri” olarak tanımlanıp, mecaz anlamları ise “1) Nicelik, genişlik kapsam; 2) Durum” olarak tanımlanır (TDK Sözlüğü, 2005). Ancak modern fizikte bu düşünce değişmiş ve dördüncü boyut olan “zaman” da diğer üç boyuta eklenmiştir (Hawking, 1990). Dolayısıyla sanatlar da boyutsal algıya uygun olarak gruplandırıldığında, müzik-boyut ilişkisiyle ilgili olarak aşağıdaki gibi bir tablo çıkmaktadır.

Tablo 1. Sanatlar ve İcra Edildikleri Boyutlar (Mustan Dönmez, 2007).

GÖRSEL SANATLAR (mekânsal boyut)	İŞİTSEL SANATLAR (zamansal boyut)	TÜMEL SANATLAR (mekânsal+zamansal boyut)
resim en+boy=iki boyutlu	müzik zaman=tek boyutlu	opera-tiyatro en+boy+derinlik+zaman=dört boyutlu
mimari-peyzaj-heykel en+boy+derinlik=üç boyutlu	edebiyat zaman=tek boyutlu	sinema en+boy+zaman=üç boyutlu

Çağlar boyu insanların görsel ve işitsel sanatları bir bütün olarak algılamasının en önemli nedeni, sanatın uygulandığı mekânın, algısal bir bütünlük içinde görülmesi, başka bir deyişle algıdaki mekân bütünlüğüdür. Bir resitali dinlemeye gittiğimizde, aynı zamanda o resitali izleriz. Sanatçının giyiminden, enstrümanına ve dekor ve sahne tasarımına kadar her şeyi izleriz. Dolayısıyla bizim o esnadaki işitsel algımız, görsel algımızdan çok da bağımsız değildir.

Algıda mekan bütünlüğü, kültür endüstrisi için de önemli bir prensip halini almıştır. Üretilen reklamların, müzik videolarının ve filmlerin yegâne amacı, izleyiciye görsel-işitsel bir şölen yaşatmak haline gelmiştir. Kalay (2008)’a göre kapitalizmin yol açmış ve metalaştırmış olduğu kültür endüstrisi, işitsellik-görsellik bütünlüğünün müzik videoları ve reklamlar aracılığıyla daha fazla kullanılmasına yol açmıştır. Abt (2008) ’ın müzik videoları için ileri sürdüğü gibi, görüntü ile ses arasındaki bu yeni harmanlama, yerini öyle hemen bir sonraki yeniliğe bırakacak türden gelgeç bir moda değildir”. Bu bağlamda, klasik müzik ve resim sanatı arasındaki sıkı ilişkinin ivmesinin, sanayi devriminin yaşandığı 20. yy’a denk gelmesi de da bir rastlantı değildir. Matisse, Macke, Jawlensky ve Kandisky gibi dönem ressamı, yaratımları esnasında klasik müzikten çokça ilham almışlardır (İpşiroğlu, 2006).

3. Peyzaj Mimarlığına Dördüncü Boyut Olarak Zamanı Ekleme

Görsel sanatlar içine giren resim, heykel, mimari gibi diğer sanatlarla müziğin ilişkisi nasıl kurulabilirse, peyzaj mimarlığı ile ilişkisi de o ölçüde kurulabilir ve bu ilişkiyi kurmak, peyzaj mimarlığı içinde görsel-işitsel algı bütünlüğünün sağlanabilmesi durumuna müdahil olmak anlamına geçer.

Bu bağlamda aşağıdaki inceleme, müzik-peyzaj mimarlığı ilişkisini, peyzaj mimarlığının mekana bağlı algısal bütünlüğü açısından ele almayı hedefler. Bu mekan ve algı bütünlüğünün formülü, maddenin özünü en-boy-derinlik biçiminde üç boyutlu değil, en-boy-derinlik-zaman biçiminde dört boyutlu olarak algılamaktan geçer.

Görsel Ve İşitsel Sanatların Doğa İle Olan Köprüsü: Peyzaj Mimarlığı

Peyzaj Mimarlığında algı bütünlüğü, tasarımı oluşturan elemanların form, doku, renk ve ölçü bakımından zamana bağlı olarak değişim göstermekte ve bu değişim, aynı zamanda mekansal değişime de yansımaktadır. Örneğin; bitki materyalleri değişimin en önemli unsurları olarak görülebilir. Zamana bağlı olarak bitkilerin büyümesi, form ve dokularının farklılaşması ve mevsimsel olarak renk değişimi Peyzaj Mimarlığında dördüncü boyutun yani zaman boyutunun varlığını oluşturmaktadır.

4. Peyzaj Mimarlığında Ses ve Görsellik Olarak Müzik Boyutunun Ele Alınışı

Yukarıda da değinildiği üzere, peyzaj mimarlığına sanatsal boyut olan müziği eklemek, mekan-müzik ilişkisini ortaya koymayı gerektirir. Peyzaj mimarlığı açısından anlamı: hem duyuşsal, hem de görsel olarak mekanda yer verilmesidir. Duyuşsal açıdan bitkisel tasarım, içinde müziği barındırabilir. Örneğin çeşitli ölçekteki parklarda kullanılan su ögesinin oluşturduğu sesler, ezgisel bir algı sağlamaktadır. Ya da titrek kavağın yaprağının çıkardığı ses de aynı biçimde ezgisel bir algı sağlayarak ilham verebilir, deyim yerindeyse bitkisel bir senfoni yaratabilir.

Görsel açıdan ise; müzik ve müzik aletlerini hissettiren unsurlara peyzaj tasarımları içerisinde yer vermek Peyzaj Mimarlığı - müzik ilişkisinin ortaya konulmasında somut yaklaşımlar sergilemektedir. Bu anlamda sanattan ilham alan birçok peyzaj mimarı, müzik unsuruna gerek görsel gerekse işitsel anlamda tasarımlarında yer vermektedirler. Buna ilişkin örnekler aşağıda görülmektedir.

Şekil 1. Kuzey İrlanda'da bir ev bahçesi (URL1, 2014).

Şekil 2. Meridian Settlers Park, Idaho – Amerika (URL2, 2014).

Şekil 3. San Diego Botanik Bahçesi'ne ait müzik bahçesi (URL3, 2014).

Şekil 4. Gitar şeklinde bahçe tasarımı örneği (URL4, 2014).

Şekil 5. Piyano şelalesi (URL5, 2014).

Şekil 6. New York' da bir ev bahçesi (URL6, 2014).

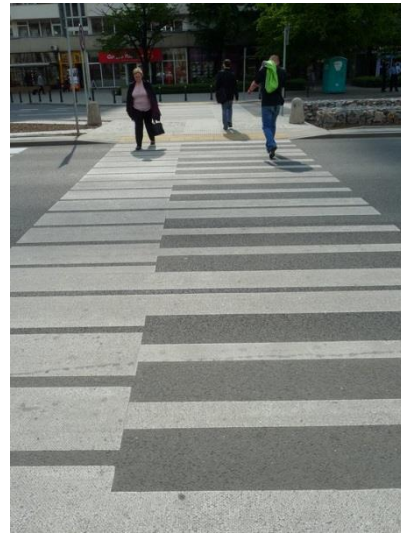
Şekil 7. Keman biçimi verilmiş peyzaj (URL7, 2014).

Şekil 8. Piyano şeklinde su ögesi (URL8, 2014).

Şekil 9. Piyano şeklinde merdiven örneği (URL9, 2014).

Şekil 10. Piyano şeklinde yaya geçidi örneği (URL10, 2014).

Şekil 11. Piyano şeklinde şelale örneği (URL11, 2014).

Şekil 12. Viyana müzik bahçesi (URL12, 2014).

Şekil 13. Parkta müzik işaretleri (URL13, 2014).

Şekil 14. Gitar şeklinde tasarlanmış kıyı örneği (URL14, 2014).

5. Peyzaj Mimarlığında Heykel-Müzik İlişkisi

Her ortamın işlevine özgü bir takım peyzaj prensipleri olması gerektiği gibi, peyzaj mimarlığı içindeki müziksel anlamdaki donatıların da, alanın ortamından bağımsız olarak tasarlanmaması gerekmektedir. Bağlamsal düşünebilme ilkesi, yalnız ortama uygun fon müziği için değil, peyzaj mimarlığındaki müziksel donatılarının kullanımı için de geçerlidir. Örneğin, bir bölge, bir halk müzisyeniyle ünlüyse, o müzisyenin elinde çalgısıyla figüratif bir obje olarak kullanılması peyzaj mimarlığında müziksel donatıların bağlamsal düşünceye göre düzenlenmesine güzel bir örnektir.

Peyzaj mimarlığında heykel-müzik ilişkisi, özel bir alanı oluşturur ve bu alanda çok sık ve yaygın uygulamalar bulunmamaktadır. Bu nedenle, heykel-müzik ilişkisinin cadde, sokak ve parklarda ne şekilde tezahür edebileceği üzerinde duralım.

Çevre tanziminde heykel-müzik ilişkisi, özellikle heykelle barışık toplumların, müzisyen ve ozanlar için diktikleri heykellerde yer bulabilir. Bu heykeller, Klasik Batı Müziği'nin ikonları olabileceği gibi, belirli bir bölgenin kültürel temsili konumundaki yerel sanatçı ve ozanlar için de geçerli olabilir. Bu müzisyen heykellerinin yapılacağı alanlar, öyle güzel noktalar olmalıdır ki, bu bölgelerde o müziksel türle ilgili konserler düzenlenebilmelidir. Örneğin, bir bölge, bir halk müzisyeniyle ünlüyse, o müzisyenin elinde çalgısıyla figüratif bir obje olarak kullanılması peyzaj mimarlığında müziksel donatıların bağlamsal düşünceye göre düzenlenmesine güzel bir örnektir.

Türkiye'de bu tür mahalli sanatçı ve ozanların bulunduğu belirli noktaları burada sıralamamız gerekirse; Afyon Emirdağ'ın Karacalar Köyü'ndeki Aşık Yoksul Derviş heykeli, Fethiye Merkezdeki bağlamacı Ramazan Güngör heykeli, Sivas Merkezdeki Halk Ozanları Heykeli, İzmir Narlıdere'deki Pir Sultan Abdal Heykeli,

Kırşehir’de Neşet Ertaş Heykeli, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Ankara, İstanbul Gülhane Parkı gibi belirli noktalarında bulunan Aşık Veysel Heykellerini burada örneklendirebiliriz. Elbette ki örneklerini burada sıralamış olduğumuz ozanların heykellerinin yapıldığı noktaların ya da bu heykellerin kullanım alanlarının dört dörtlük oldukları söylenemez. Ancak burada önemle vurgulanması gereken nokta, bu tür heykellerin nerelere yerleştirileceği üzerine ince düşünülmesi gerektiğidir. Bu tür heykeller için, özellikle açık hava konserlerinin verilebileceği geniş ve açık alanların seçilmesi gerekmektedir. Böylelikle konser verilen ve müzik yapılan yerler için, bağlamlarına daha uygun noktalar seçilmiş olur.

Aynı biçimde, eğer bir sokak konservatuvarıyla ünlüyse, o sokaktaki kuartet çalanların oluşturduğu bir heykelin bulunması ya da bir bölgede Romanlar yoğun olarak yaşıyorsa klarnet, darbuka vb. çalgılarla müzik yapan bu etnik topluluğun, olabildiğince gerçekçi bir biçimde, hatta -hırpani- gıysileriyle birlikte, caddenin uygun bir noktasına dikilmesi, peyzaj mimarlığı müziksel donatılarının bağlamsal olarak düzenlenmesi durumuna verilebilecek güzel bir örnektir.

Şekil 15. Gülhane Parkında Aşık Veysel heykeli (URL15, 2014).

Şekil 16. Kırşehir’de Muharrem ve Neşet Ertaş heykeli (URL16, 2014).

Peyzaj mimarlığı mesleğinde yaygın kanı, ev ve apartman bahçelerinin düzenlemelerini yaptığı yolundadır ve genellikle 'peyzaj' denildiğinde, ressamların çok kullandığı ve sözlükteki anlamı ile 'manzara' akla gelmektedir (Akkan ve Çulçuoğlu, 1993). Oysa peyzaj, insanlar tarafından algılandığı şekliyle, karakteri doğal ve/veya insani unsurların eyleminin ve etkileşiminin sonucu olan bir alan anlamına gelir (Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, 2003).

Bu anlamda üzerinde yaşadığımız yeryüzü, tümüyle bir peyzajdır. Dağların dinamikliği ve heybeti, sahillerin hareketliliği, steplerin dinginliği, uçsuz bucaksız çöller, pek çok renk oyunları ile karşımıza çıkarlar. Yeryüzü şekilleri ve yapısı, toprak, su, doğal bitki örtüsü (flora), yaban hayvanları (fauna), iklimsel olaylar gibi doğal peyzaj unsurları, insanın bir yere yerleşme ve bir arada yasama istemi sonucu köy, şehir ve büyük kentlerin oluşturduğu kültürel peyzaj, insanoğlunun toprakla uğraşısı sonucu oluşan tarımsal peyzajlar, değişik görünümler ortaya koyarlar. Peyzaj mimarlığı ülkenin bu tip doğal ve kültürel kaynaklarını korumayı hedefleyen, bu konuda alınacak önlemleri saptayan bilim dallarından biridir (Akkan ve Çulçuoğlu, 1993).

6. Peyzaj Mimarlığında Bitkisel Materyaller-Su-Müzik İlişkisi: “Bahçede Ritim”

Peyzaj mimarlığına dinlendirici doğa sesleriyle işitsel bir boyut kazandırma ve görsel sanatları işitsel sanatlarla bütünleme ve zenginleştirme çabası, iki şekilde hayata geçirilebilir: İlki özellikle rüzgârın etkisiyle farklı gıcırta ve hışırtılarla doğal sesler çıkaran bitkilerin, peyzaj tasarımı gerçekleştirilecek bölgenin ekosistemine uygun olanlarının seçilerek, o bölgenin bu şekilde yeşil bir doku kazanmasına, diğeri ise bitki tasarımına doğal su sesleri eklenmesidir.

Bitkisel materyallerin işitsel olarak zenginleştirilmesini hedefleyen bu her iki yöntemin temel özelliği ise şudur: Bu sesler doğadan elde edilir. Doğadan elde edilen seslerin her ikisinin de ortak özelliği, hangi kültürden

gelirse gelsin, tüm kültürel farklılıktaki insanların bu seslerden haz almasını ve sinirlerini teskin etmesini sağlamasıdır. Bu nedenle burada vurgulanması gereken nokta, bu tür seslerin özellikle parklar ve çocuk oyun alanları, su kıyısı rekreasyon alanları, mesire alanları ve hastane bahçeleri gibi mekanlarda özellikle tercih edilmelerinin bir gereklilik olduğudur.

Bu çalışma, peyzaj mimarlığına işitsel bir boyut eklemeyi öngören önerilerden ibarettir. Ancak bu çalışmadaki önerilerin tümü, endüstriyel zorunluluktan kaynaklanan gürültülü alanlarda geçerliliğini yitirir. Çünkü peyzaj mimarlığına eklenmesi önerilen işitsel boyut, ancak endüstrileşmenin olumsuz özelliklerinden biri olan gürültüden yalıtılmış, alanlarda uygulanabilecektir. Bu tür alanlara ise, geleceğin daha endüstrileşmiş yaşam biçiminin doğal bir sonucu olarak daha fazla gereksinim duyulacağını şimdiden kestirebilmek zor değildir. Geleceğin kentleri, yalnızca binaların iç ve dış mimarisi açısından değil, Çevre düzenlemesi açısından da yaşanabilir olmak durumundadır. Endüstrinin sağladığı olumsuz ruhsal etkilerden korunabilmenin yollarından biri de budur.

Kaynaklar

1. Abt, Dean, 2000. "Müzik Klipleri: Görsel Boyutun Etkisi", Popüler müzik ve İletişim, Ed. James Lull, Çivi Yazıları, İstanbul, Çev. Turgut İbalağ, (125-143).
2. Akgül Barış, Dolunay, Akgül Eylem, 2007. Tarihsel Bir Perspektifte Türk Müzik ve Peyzaj Sanatında Kültürel Paralellikler, Ekim 2007 Cilt:15 No:2 Kastamonu Eğitim Dergisi (707-718).
3. Hawking, Stephan, 1990. "Zamanın Kısa Tarihi", çev. S. Say-M. Uraz, Milliyet Yay. İstanbul.
4. İpşiroğlu, Nazan, 2006. Resimde Müziğin Etkisi.
5. Kalay, Ayşe, 2006. Müziğin Görşelliği, Kalkedon Yayınları, İstanbul.
6. Mustan Dönmez, Banu, 2007. Psiko-Etik Bir Fenomen Olan Katharsis'in Müzikteki Görünümü, Kaygı: Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, Sayı 9, (131-146).
7. Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 2005. Türk Dil Kurumu Yayınları, Denetleyen Recep Toparlı, Ankara.
8. Akkan, Oya ve Çulcuoğlu, Gaye, 1993. Türk Kütüphaneciliği 7, 3 (1993), 210-217 Çağdaş Bir Mesleğin Belge-Bilgi Gereksinimi: Peyzaj Mimarlığı, Information Requirements of Landscape Architects.
9. ERKAL, Fuat Emre, YÜREKLİ, Ferhan, 2007. Müziksel ses-mekân ilişkisinde dokunsal bir beden-mekân matrisinin doğuşu, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Bina Bilgisi Programı, 34469, Ayazağa, İstanbul itüdergisi mimarlık, planlama, tasarım, Cilt:6, Sayı:1, 43-54.
10. URL1, 2014. <http://2.bp.blogspot.com/-1JUGXzI Y11A/UeHdXetu 95I/AAAAAAA ArU/rOQA0XDuaU0/s1600/Bowling+gard en+style.JPG> Erişim tarihi: 04.06.2014.
11. URL2, 2014. http://www.meridiancity.org/ uploaded Images /Departments/ Parks_and_Rec/ Parks/adventure % 20 island% 20022.jpg?n=6234 Erişim tarihi: 18.06.2014.
12. URL3, 2014. <http://media-cache-ak0.pinimg.com/236x/cf/dc/d3/cfdcd368b130757994 82f0e5ca717178.jpg>. Erişim tarihi: 17.06.2014.
13. URL4, 2014. http://st.houzz.com/simgs/40210a600cd455b5_4-2046/eclectic-landscape.jpg Erişim tarihi: 09.06.2014.
14. URL5, 2014. <http://creative-ads.org/wp-content/uploads/2014/03/Garden-Creative-Ideas- piano-water fall .jpg> Erişim tarihi: 08.06.2014.
15. URL6, 2014. http://i.dailymail.co.uk/i/pix/2014/06/15/article-2658390-1E77A31F00000578-854_ 634x413 .jpg Erişim tarihi: 05.06.2014.
16. URL7, 2014. <http://media-cache-ak0.pinimg.com/736x/bf/ 57/09/ bf57093424edf6 c9bced1382fbb9d5db.jpg> Erişim tarihi: 28.06.2014
17. URL8, 2014. <https://i.chzbgr.com/maxW500/6324843264/h02C494CF/> Erişim tarihi: 02.06.2014.
18. URL9, 2014. http://www.segnobit.com/img/scala_b.jpg Erişim tarihi: 18.06.2014.
19. URL10, 2014. http://24.media.tumblr.com/tumblr_m5r90eCPKT1rqt6z9o1_1280.jpg Erişim tarihi: 18.06.2014
20. URL11, 2014. <https://jerygirl45.files.wordpress.com/2013/08/piano-waterfall.png> Erişim tarihi: 18.06.2014.
21. URL12, 2014. <http://4.bp.blogspot.com/-ZaSW7PTzdx4/TcnJUcrPROI/ AAAAAAADY/ DDlpP1Ft2jg/s1600 /piano+garden.jpg> Erişim tarihi: 18.06.2014.

22. URL13, 2014. <http://thumbs.dreamstime.com/z/musical-stave-garden-22157566.jpg> Erişim tarihi: 23.06.2014.
23. URL14, 2014. <http://3.bp.blogspot.com/-4xmgYkTdGtl/T92Tr4M4ZSI/AAAAAAAAQDs/abYRS9nJ59Y/s1600/image015-727537.jpg> Erişim tarihi: 18.06.2014
24. URL15, 2014. <http://4.bp.blogspot.com/-PHlw2k66woc/TbnMsNdQT2I/AAAAAAAAAMqc/zNNTN5loSp0/s640/gulhaneparkilale-muhteremlegeziye%2B%252831%2529.jpg> Erişim tarihi: 02.06.2014.
25. URL16, 2014. <http://www.tankutoktem.com/eserler/1990-2007/nesetertas/nesetertas-11.jpg> Erişim tarihi: 08.06.2014.